

SAĞLIK ÇALIŞANLARININ COVID-19 SÜRECİNDEKİ TÜKENMİŞLİK DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ: SİSTEMATİK BİR DERLEME (2020-2023)

EXAMINING THE BURNOUT LEVELS OF HEALTHCARE PROFESSIONALS DURING
THE COVID-19 PROCESS: A SYSTEMATIC REVIEW (2020-2023)

Mehmet CAN¹

Mehmet Emin KURT²

Öz

Sağlık hizmetleri çalışanlarında görevleri gereği hizmet sunulurken meydana gelen birtakım duyarsızlaşmaları, duygusal açıdan kendini tükenmiş hissetmeleri ve bunun yanında çalışmada kişisel başarı ve yeterlilik duygularındaki azalmalar tükenmişlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu çalışma ile Covid-19 pandemi süreci ile sağlık çalışanlarında görülen tükenmişlik düzeylerini araştırmaya yönelik yapılan bilimsel çalışmaların sistematik olarak incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada 2020-2023 yılları arasında yayımlanmış olan makaleler Google Scholar veri tabanından faydalanarak taratılmıştır. Tarama sağlık çalışanlarının Covid-19 sürecindeki tükenmişlik düzeyleri kapsamında olan çalışmaların (sağlık çalışanları, Covid-19, Tükenmişlik düzeyi) anahtar kelimeleri kullanılarak yapılmıştır. Araştırmaya dahil etme kriterlerinde; çalışmanın araştırma makalesi olması, Türkçe olması, Türkiye örnekleme olması ve sağlık çalışanı perspektifinde olması kriterleri göz önünde tutulmuştur. Konu ile ilgili yapılan araştırma neticesinde; çalışma koşulları, sosyal destek, yaş ve deneyim ve pandemi döneminde çalışılan meslek grubu gibi faktörlerin tükenmişlik üzerindeki etkilerinin belirgin olduğu anlaşılmaktadır. Bu dönemde sağlık çalışanlarının tükenmişlik seviyeleri yükselmiş olup duyarsızlaşma ve duygusal tükenme gibi psikolojik etkiler belirginleşmiştir. Çalışmaların bulgularından elde edilen sonuçlar sağlıkçıların sosyal destek bağlamında idarecileri tarafından desteklenmesi gerektiğini belirlemekte olup medeni durumun da özellikle evli ve çocuk sahibi olmanın pandemi döneminde tükenmişlik düzeyini azaltıcı etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmada doktor, hemşire ve ebelerin diğer sağlık çalışanlarına kıyasla süreçten daha fazla etkilendiği işaret edilmektedir. Sürecin yarattığı karmaşık ortamların, çalışma saatlerinin, sağlık çalışanlarının çevreleri tarafından desteklenmesi tükenmişliğe etki eden ortak faktörlerdir.

¹ Yük. Lisans Öğr., Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, eren-can211@hotmail.com, ORCID: 0009-0009-2324-0027

² Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sağlık Yönetimi Bölümü, memin.kurt@dicle.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7181-8681

Gönderim Tarihi: 12.07.2024

Yayına Kabul Tarihi: 11.11.2024

Yayın Tarihi: 26.11.2024

Atf: Can, M. ve Kurt, M. E (2024). Sağlık çalışanlarının covid-19 sürecindeki tükenmişlik düzeylerinin incelenmesi: sistematik bir derleme (2020-2023). *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*. 7(2). 92-103

Pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının yaşadığı zorlukların anlaşılması ve destekleyici stratejilerin geliştirilmesi, bu alandaki stres ve tükenmişlik sorunlarını azaltma açısından kritik öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık çalışanı, Covid-19, Tükenmişlik düzeyi

Jel Kodları: I00, I12, J28

Abstract

Some depersonalization, emotional exhaustion, and a decrease in the employee's sense of personal success and competence that occur while providing services in line with their duties are seen as burnout in health care workers. This study aimed to systematically examine the scientific studies conducted to investigate the burnout levels seen in healthcare workers during the Covid-19 pandemic process. In the study, articles published between 2020 and 2023 were scanned using the Google Scholar database. The screening was conducted using the keywords of studies within the scope of burnout levels of healthcare professionals during the Covid-19 process (healthcare workers, Covid-19, Burnout level). In the research inclusion criteria; The criteria of the study being a research article, being in Turkish, having a Turkish sample and being from the perspective of a healthcare professional were taken into consideration. As a result of the research on the subject; It is understood that the effects of factors such as working conditions, social support, age and experience on burnout are significant. During this period, the burnout levels of healthcare professionals increased and psychological effects such as depersonalization and emotional exhaustion became evident. The results obtained from the findings of the studies indicate that healthcare professionals should be supported by their managers in the context of social support, and show that marital status, especially being married and having children, has a reducing effect on the level of burnout during the pandemic period. The research indicates that doctors, nurses and midwives are more affected by the process than other healthcare professionals. In the study, the complex environments created by the process, working hours, and the support of healthcare professionals from their environment are common factors that affect burnout. Understanding the difficulties experienced by healthcare professionals during the pandemic and developing supportive strategies is critical to reducing stress and burnout problems in this field.

Keywords: Healthcare worker, Covid-19, Burnout level

Jel Codes: I00, I12, J28

1.GİRİŞ

Dünyayı küresel ölçekte etkisi altına alan Covid-19 salgını bireyleri fiziksel açıdan etkilemekle beraber sosyal iletişim, psikolojik ve ekonomik bileşenleri de etkisi altına alan bulaşıcı bir hastalık olarak tanımlanmıştır (Baltacı & Coşar, 2020, s. 5). Toplumlara farklı derecede etkileyen pandemilerin çok güçlü negatif etkileri bulunuyor ancak güçlenme ya da travma sonrası büyüme ile değişim kavramı olarak da tanımlanabilen pozitif durumlar, toplumda yaşayan bireyler için fırsat oluşturabilmektedir (Karataş, 2020, s. 3). Pandemi sebebiyle binlerce insanın hayatını kaybettiği ya da hastanelerde zorlu bir tedavi süreci yaşadığı belirtilmektedir (Gürer & Gemlik, 2020, s. 2). Salgınlarla mücadele dönemlerinde hastalığa yakalanma olasılığını diğer bireylere oranla daha fazla yaşayan sağlık çalışanlarının, yoğun çalışma temposu ile güvensiz bir ortamda yetersiz imkanlarla çalışmaları, sağlık çalışanlarını ruhsal yönden ciddi olarak yıpratmaktadır (Kaya, 2020, s. 2).

Sağlık çalışanları, salgın hastalıklar ve olağanüstü durumlarda insanlığa hizmet ederek manevi haza ulaşırken, hastalarının hastalıklarını gözlemleyip ilerlemesine tanık olduklarında ruh sağlıkları tehlikeye girmektedir. Salgınların kontrolünde hayati önem taşıyan sağlık çalışanlarının bu zorlu süreçleri yaşarken ruh sağlıklarının korunması sağlık sistemlerinin sürdürülebilirliği açısından hayati önem taşımaktadır (Özçelik & Avcı, 2022, s. 10).

Pandeminin meydan getirdiği sorunlar bütün topluma yansımıştır ancak stres faktörüne daha fazla maruz kalan sağlıkçıların, Covid pozitif hastalarla temas halinde olmak, hastalığı kendilerine veya yakın çevrelerine bulaştırma riski, ebeveyn olmak, damgalanma korkusu (Hendy vd., 2020, s. 4), karantinede kalma, izolasyon endişesi, tedavi süreçlerindeki birincil rolleri (Maunder vd., 2008, s. 2), enfekte kişi sayısının yükselmesi, salgınla ilgili haberler, öngörülemezlik ve rehberlerdeki bilgi değişiklikleri (Bell & Wade, 2021, s. 1), sektörde hizmet veren sağlık çalışanlarının salgın zamanlarında yaşadıkları zorluklar olarak ifade edilmektedir (Karagöz, 2022, s. 1). Covid-19 gibi global ölçekte olan bir krizle mücadele kapsamında, katlanarak artan sayıda vakanın teşhis ve tedavi süreçlerinde psikolojik ve fiziksel baskı altında hayati kararlar alınmasında en önemli görevleri üstlenen sağlık çalışanlarının, salgınla mücadelede birçok ülkede can kaybının en fazla yaşandığı meslek grubu olduğu ifade edilmektedir (Nesanır vd., 2022, s. 8).

Araştırmalar neticesinde, her 6 çalışandan birinde pandemi süreci ve sonrasında şiddetli stres semptomları gözlemlendiği ve karantina süresinin 10 günü aşması durumunda bir risk olarak travma sonrası stres bozukluğu olasılığının arttığı vurgulanmaktadır. Sağlık çalışanlarında görülen tutum ve duygu değişikliği ile tükenmişlik düzeyine olumsuz etki yaratan diğer bir faktör ise salgın döneminde bireylerin sergiledikleri sorumsuz davranışlar olarak belirtilmektedir (Yüncü & Yılan, 2020, s. 5-6). Salgın döneminin sağlık çalışanlarının üzerinde oluşturacağı etkilerden birisi de tükenmişliktir. Duygusal tükenme duygularındaki artış Maslach'a (1981) göre tükenmişliğin önemli bir yönüdür.

Türk sağlık sistemi, sağlık çalışanlarının büyük bir titizlikle çalıştığını ve salgın sürecinde çalışma sistemlerinin değiştiğini göstermektedir. Sağlık çalışanları bu süreçte alternatif sistemler ve yenilikçi yöntemler kullanmak zorunda kalmışlardır. Bu dönemde uygulanmak zorunda kalınan yeni sistemler sağlık çalışanlarının olağan çalışma sistemi olmayıp; bu sürecin etkilerinin çalışanların hem mesleki hayat hem de kişisel yaşam boyutlarında hissedildiği ifade edilmiştir (Çetin vd., 2021, s. 3).

Türk Tabipleri Birliği'nin Altıncı Ay Değerlendirme Raporu'nda 273.000 Covid-19 tanısı konmuş hastanın 29.865'nin (%11.5) sağlık çalışanı olduğu belirtilmiştir. Aynı raporda 72 sağlık çalışanının hayatını kaybettiği ifade edilmiştir. Uluslararası Af Örgütü'nün Eylül 2020 tarihinde yayınladığı raporda pandemiden bu yana en az 7000 sağlık çalışanının hayatını kaybettiği ayrıca raporda Meksika'da 1320, ABD'de 1077, İngiltere'de 634, Hindistan'da 573 sağlık çalışanının pandemi nedeniyle yaşamını yitirdiği vurgulanmıştır. Raporda ölümlerin az bildirilmesi nedeniyle gerçek sayının ilgili makamlarca açıklanandan çok daha fazla olabileceği belirtilmiştir. Aynı raporda ülkemizde, Sağlık

Bakanlığı'nın 29 Nisan 2020 tarihinde açıkladığı verilerine göre salgına yakalanan sağlık çalışanı sayısı 7.428 kişi olduğu bildirilmiş olup; 1 milyon 100 bin sağlık çalışanı içerisinde hastalığa tutulma oranı %6.5 olarak belirtilmiştir (Yumru, 2020, s. 1).

Söz konusu veriler dikkate alındığında salgının, sağlık çalışanlarında toplam nüfusa oranla daha fazla tükenmişlik, hastalanma ve ölüme sebebiyet verdiği sonucuna ulaşılabilir.

2.GEREÇ VE YÖNTEM

Çalışmada pandeminin başlamış olduğu Nisan 2020 ile Aralık 2023 yılları içerisinde tükenmişlik ana başlığı ile konuya dair yayımlanmış olan makaleler Google Scholar akademik veri tabanından faydalanarak taratılmıştır. Çalışmada sadece Google Scholar akademik veri tabanının kullanılma sebebi, dahil etme kriterlerinde de belirtildiği üzere çalışmaların sadece Türkçe çalışmalar olması ile çalışmaların sadece Türkiye örneklemine sahip olmasıdır. Tarama sağlık çalışanlarının Covid-19 sürecindeki tükenmişlik düzeyleri kapsamında olan çalışmalarına atfen (sağlık çalışanları, Covid-19, Tükenmişlik düzeyi) anahtar kelimeleri kullanılarak yapılmıştır. Tarama ile elde edilen tüm çalışmalar araştırmacı tarafından bağımsız bir şekilde gözden geçirilmiştir.

Tablo 1' de dahil etme kriterlerinde; çalışmanın araştırma makalesi özelliği taşıması, Türkçe olması, Türkiye örnekleme odağında ve sağlık çalışanı perspektifini içermesi kriterleri göz önünde tutulmuş olup araştırmaya yayın dili İngilizce ve diğer dilleri içeren çalışmalar ile yinelenen çalışmalar, tez, bildiri ya da poster olan çalışmalar dahil edilmemiştir.

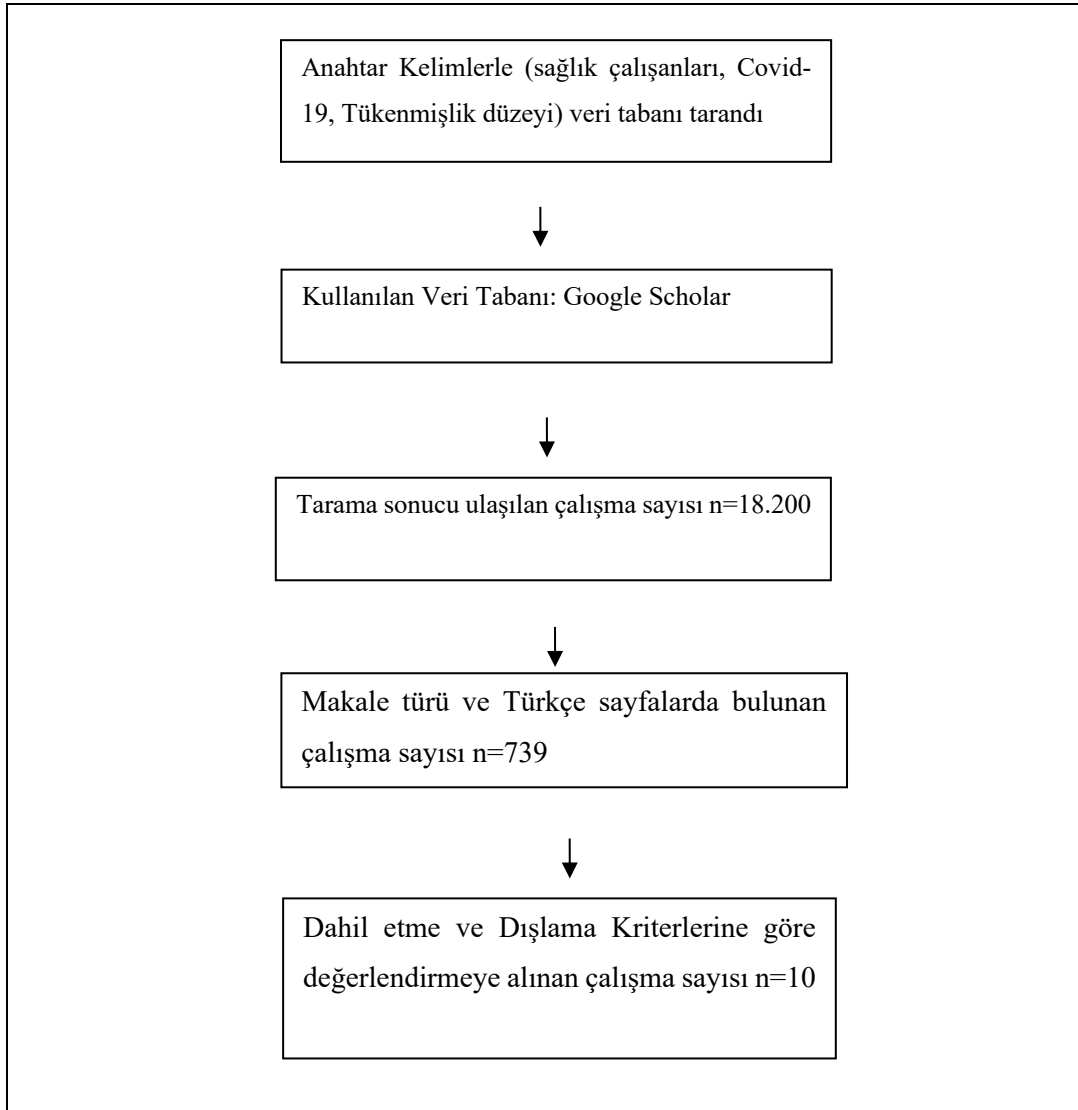
Tablo 1. Dahil Etme ve Dışlama Kriterleri

Dahil etme Kriterleri	Dışlama Kriterleri
Araştırma makalesi olması	Yayın dili İngilizce ve diğer diller olan çalışmalar
Yayınların Türkçe olması	Yinelenen çalışmalar
Çalışmaların Türkiye örnekleme olması	Tam metin olmayan çalışmalar
Sağlık çalışanı perspektifinde olması	Tez, bildiri ya da poster olan çalışmalar

Araştırma konusu kapsamında tüm türler içerisinde 18.200 çalışmaya ulaşıldı. Elde edilen bu çalışmalardan ise ancak konuyla ilgili olan araştırma makalesi türü ve Türkçe sayfalar olmak üzere 739 çalışmaya ulaşıldı ve son olarak bulunan 739 çalışma içerisinde ise “dahil edilme ve dışlama kriterlerine” göre araştırma kapsamında sadece 10 yayın incelemeye alınmıştır. Kriterleri karşılayan; 1 anket çalışması, 1 online anket çalışması, 2 tanımlayıcı ve kesitsel araştırma, 2 betimleyici araştırma, 1 nicel araştırma, 1 tanımlayıcı istatistik, 1 kolayda örneklem, 1 olasılıksız örneklem seçim yöntemi olmak üzere 10 çalışma dahil edilmiştir.

Çalışma Türkiye Örnekleme kapsamında olduğundan araştırma konusuyla ilgili farklı uluslarda yapılmış olan ve Türkçe olmayan çalışmalar literatür taramasına dahil edilmemiştir. Bulgulardan elde edilecek sonuçların tekrarlanmaması, çalışmanın kapsamlı ve konuya ilişkin bilgi çeşitliliğin daha derin olması göz önünde bulundurulduğundan yinelenen çalışmalar dikkate alınmamıştır. Çalışmada bilgi eksikliği, geçerlilik ve güvenilirlik gibi sorunlar meydana gelmemesi açısından tam metin olmayan, bildiri ya da poster olan çalışmalar araştırmaya dahil edilmemiştir

Şekil 1.Sistemik Derleme Çalışma Süreci İşlem Basamakları

3.BULGULAR

Yapılan literatür taraması sonucunda, akademik veri tabanından yapılan araştırmaya göre dahil olma kriterlerine uyan 10 ulusal çalışma elde edilmiş olup çalışmaların özellikleri ve ayrıntılı bilgileri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Sağlık Çalışanlarının Covid-19 Sürecindeki Tükenmişlik Düzeylerine Dair Ulusal Literatür

Yazar/lar	Yıl	Yöntem	Bulgu
Atalay,M., Çakırel, Y.	2022	Tanımlayıcı istatistik	Yapılan araştırmaya göre Covid-19 ile ilgili birimlerde görev yapan sağlık çalışanlarının duygusal tükenmeye ve duyarsızlaşmaya daha yatkın olduğu, işsel tatmin ve iş tatmini düzeylerinin düştüğü sonucuna varılmıştır.
Özkahraman, E., Özay, M.E., Yağımlı, M.	2022	Kolayda Örnekleme	Araştırma neticesinde nöbet usulü çalışanlarda tükenmişliğin normal çalışanlara oranla yüksek olduğu ayrıca haftalık çalışma süresinin artışına paralel olarak tükenmişlik seviyesinin yükseldiği, hastalığa maruz kalan çalışanlarda tükenmişliğin daha fazla olduğu saptanmıştır.
Eryılmaz, İ., Uzunbacak, H., Akçakanat, H.	2022	Betimleyici araştırma	Araştırma sorusu çerçevesinde istatistiksel sonuçlara bakıldığı zaman, pandemi döneminde sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeyinin pandemi öncesi dönemle karşılaştırıldığında benzer olduğunun gözlemlendiği ve elde edilen sonuç ile salgın sürecinde sağlık çalışanlarının daha fazla tükenmiş olduğu iddiasını destekleyen ifadelerin aslında bir efsane olduğu düşüncesi vurgulanmıştır.
Türkili, S., Aslan, E., Acar, Ş.T.	2022	Online Anket Çalışması	Anketi Türkiye genelinde 618 sağlık çalışanı tamamlamıştır. Depresyon, anksiyete ve tükenmişlik seviyelerindeki artışa neden olan faktörlerin hastalığa maruz kalma, hastanede yatış, kişisel koruyucu ekipmanlara ulaşım sorunu, komplo teorileri, idarecilerce algılanan destek noksanlığı, sosyal destek eksikliği, sosyal damgalanma ile sosyal medya kullanımındaki artış olduğu vurgulanmıştır.
Edis, E.K., Keten, M.	2022	Tanımlayıcı ve Kesitsel Araştırma	Duygusal tükenmenin Covid-19 geçirenler ile Hemşire ve Ebelerde daha yüksek iken kişisel başarının aynı meslek grubunda anlamlı ölçüde azaldığı sonucuna varılmıştır.

			Duyarsızlaşmanın nöbet usulü görev yapıp; çalışma süresi 0-4 yıl olanlar ile 20-29 yaş grubunda olanlarda anlamlı düzeyde yüksek olduğu ayrıca evli olmayanlar ile sadece gündüz mesai yapanlarda iş tatmini puanının manidar düzeyde yüksek olduğu tespitine ulaşılmıştır.
Acavut, G., Korkmaz, S.	2022	Tanımlayıcı ve Kesitsel Araştırma	Araştırma neticesinde, doktor, hemşire ve ebelerin Covid-19 ile ilişkili tükenmişlik yaşadıkları belirlenmiş olup; pandemi birimlerindeki çalışma süresi arttıkça tükenmişlik düzeyinin de arttığı ifade edilmiştir.
Arslan, Ü., Çağatay, A., Savaş Y.A.	2023	Betimleyici Araştırma	Yapılan araştırmada Sağlık çalışanları içerisinde pandemi polikliniğinde görev yapanlarda genel tükenmişliğin ılımlı düzeyde olup; ancak duygusal tükenmenin yüksek olduğu saptanmıştır. Evli olmayan ve çocuğu olmayan personeller ile göreve yeni başlayanların yardıma daha fazla ihtiyacı olduğu ve tükenmişlik düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Çalışma ortamının yarıdan fazlası için tatmin edici düzeyde olmadığı tespitine ulaşılmıştır. Ayrıca araştırma ile sağlık çalışanları içerisinde tükenmişlik ile Covid-19 endişesi arasında kayda değer bir fark bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.
Türk, A. R.	2022	Anket çalışması	3500 sağlık çalışanı üzerinde yapılan çalışmada, Covid-19 tespit edilmiş yakınları olan kişilerde hastalıkla bağlantılı tükenmişlik puanlarının daha yüksek olduğu belirlenmiş olup, Covid-19 pozitif hastalarla doğrudan teması bulunanlarda algılanan iş stresi düzeyinin daha yüksek olduğu vurgulanmıştır. Yapılan çalışmayla sigara kullanımının yaşam tatmini düzeyi üzerinde önemli etkilerinin olduğu saptanmıştır. Koronavirüs bağlantılı stres ve tükenmişlik düzeyleri anlamlı olarak daha düşük olup; yaşam doyumları daha yüksek olan çalışanların algılanan iş stresi düzeyinin 7 ve daha düşük olduğu sonucuna varılmıştır

Tarsuslu, S.	2023	Olasılıksız örneklem seçim yöntemi	Yapılan araştırmada, VUCA (Değişken (volatile), belirsiz (uncertain), karmaşık (complex) ve muğlak (ambiguous)) olarak tanımlanan ortamın özellikle Covid-19 pandemi döneminde etkisini daha fazla gösteren ve sağlık sektörü çalışanlarını yoğunlukla etkileyen çalışan stresi ve tükenmişlik üzerine etkileri tespit edilmiştir. Bu etkilerin üstesinden gelebilmek ve sağlık çalışanlarının VUCA olarak tanımlanan ortamda karşılaşacakları problemlerin stres ve tükenmişlikleri üzerine etkilerini asgari düzeye çekebilmek adına birtakım öneriler geliştirildiği belirtilmiştir.
Alakaş, E. Ö., Kağıtçı, S., Yılık, P.	2022	Nicel Araştırma Yöntemi	Yapılan çalışma kapsamında 172 sağlık çalışanına ulaşılmıştır. Bu çalışma ile görevi gereği çalışılan ortamdan kaynaklı sosyal destek faktörlerinin etkilerini açığa çıkarmak ve alana katkı sağlanması hedeflenmiştir. Pandemi sürecinde psikolojik açıdan en çok etkilenen meslek grubunun sağlık çalışanları olduğu düşünülmektedir. Araştırma sonucu, Covid-19 pandemi sürecinde duygusal tükenme düzeyine olumlu etkisi olan faktörlerin, sağlık çalışanlarının sosyal destek bağlamında algılamış oldukları idareci desteği ile mesai arkadaşlarının desteği olduğu düşüncesini vurgulamaktadır.

3.1.Çalışmaların Genel Özellikleri

Değerlendirmeye alınan bütün çalışmalarda, Covid-19 pandemi döneminde sağlık çalışanlarının tükenmişlik düzeylerine etki eden faktörlerin saptanması amaçlanmıştır. İncelenen çalışmalarda, sağlık çalışanlarının iş-yaşam düzeylerinin belirgin şekilde negatif yönlü değiştiğinin salgın döneminde hastalığa yakalanma ihtimali en yüksek olan meslek grubu olduklarından sosyal yaşam, aile hayatı ve mental sağlık durumu bakımından tükenmişlik düzeyinin en yüksek olduğu meslek grubu içerisinde oldukları tespitine varılmıştır. İncelemeye alınan çalışmalar genel olarak sağlık çalışanlarının süreçteki tükenmişlik düzeylerini dört ana faktör altında incelemiştir. Bu faktörler:

- Sağlık tesisinde çalışılan birim ve görev yapılan meslek dalı
- Demografik farklılıklar (yaş, cinsiyet, medeni durum)
- Pandemi sürecinde oluşan karmaşık ortamlar
- Sosyal destek ve psikolojik etkenlerdir.

Bu dönemde özellikle salgınla mücadele kapsamında cephede bulunan sağlık çalışanlarının iş tatmini ve içsel tatmin düzeylerinin pandemiyle alakalı olmayan birimlerde çalışanlara oranla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaların yöntemleri incelendiğinde ağırlıklı olarak kesitsel, tanımlayıcı araştırma ve anket çalışmalarının kullanıldığı görülmektedir.

4. TARTIŞMA

Bu çalışmanın bulguları, Covid-19 pandemisi sürecinde sağlık çalışanlarının yaşadığı tükenmişlik ve duygusal tükenme konularında önemli bilgiler sunmaktadır. Bulgular, pandemi döneminin sağlık çalışanları üzerindeki etkilerini çeşitli açılardan ele alarak hem ortak noktaları hem de çelişkili durumları ortaya koymaktadır.

Araştırma, Covid-19 ile ilgili birimlerde görev yapan sağlık çalışanlarının duygusal tükenmeye ve duyarsızlaşmaya daha yatkın olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, pandemi sürecinin sağlık çalışanları üzerindeki psikolojik yükü artırdığını ve bu grubun içsel tatmin ve iş tatmini düzeylerinin düştüğünü ortaya koymaktadır. Tükenmişlik düzeyinin, nöbet usulü çalışma ve haftalık çalışma süresinin artışı ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Bu, uzun çalışma saatlerinin ve düzensiz çalışma düzenlerinin tükenmişliği artıran önemli faktörler olduğunu göstermektedir. Bu bulgu, tükenmişliğin iş yükü ve çalışma koşullarıyla doğrudan ilişkili olduğunu ifade etmektedir.

Konu ile ilgili yapılan bir çalışmada, pandemi dönemindeki tükenmişlik düzeyinin, pandemi öncesi dönemle benzer olduğu belirtilmektedir. Bu, pandemi sürecinde sağlık çalışanlarının daha fazla tükenmiş olduğunu belirten çalışmaların tam olarak gerçeği yansıtmayabileceği düşüncesini vurgulamaktadır. Ancak, çalışmadan elde edilen diğer bulguları incelediğimizde, hastalığa maruz kalan veya Covid-19 tespit edilmiş yakınları olan sağlık çalışanlarının tükenmişlik puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Çalışmalar arasındaki bu zıtlık, tükenmişlik düzeylerinin pandemi sürecindeki stres faktörlerinden etkilendiğini fakat bu etkinin pandemi öncesi döneme kıyasla farklı bir şekilde oluşabileceğini belirtmektedir.

Çalışmaların bulgularından ulaşılabilecek diğer bir sonuç ise, tükenmişliği azaltıcı bir etken olarak sosyal desteğin öne çıkmasıdır. Tükenmişlik ve düşük iş tatmininin, sosyal destek eksikliğinden kaynaklı bir durum olduğunu söyleyebiliriz. Çalışmalarda özellikle, meslek hayatına yeni başlayanlar ile bekar olanların ayrıca çocuk sahibi olmayan sağlık çalışanlarının yüksek tükenmişlik yaşadığı gözlemlenmiştir. Bu bulgular, meslek hayatındaki çalışma süresinin, sosyal desteğin ve ailevi faktörlerin tükenmişlik üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır.

Bir diğer bulguda ise nöbet usulü çalışma ve uzun çalışma saatleri, iş stresini ve tükenmişliği artıran faktörler olarak tanımlanmıştır. Çalışma sistemlerinin; normal mesai ya da vardiyalı çalışma sisteminin ve çalışma saatlerinin pandemi döneminde iş kaynaklı stres ve tükenmişlik seviyesini yükselten faktörler olduğunu göstermektedir.

Diğer bir çalışmada pandemi sürecinde oluşan karmaşık ortamın, stres ve tükenmişlik düzeylerini artıran etkenler olduğu belirtilmiştir. Bu ortam, sağlık çalışanlarının karşılaştıkları zorlukları ve belirsizlikleri daha da artırmış ve bu da tükenmişlik riskini yükseltmiştir. Küresel çapta meydana gelen hastalık süreçlerinde oluşan belirsiz ve karmaşık ortamlara uygun stratejiler geliştirilmesi, bu sorunların azaltılmasına katkıda bulunabilir.

5.SONUÇ VE ÖNERİLER

Covid-19 salgınının toplumun her kesimini etkileyen ve dünyada yüzbinlerce insanın ölümüne yol açan bir pandemi olduğu bilinmekte beraber; pandemi sürecinden en çok etkilenen meslek grubunun sağlık çalışanları olduğunu ifade edebiliriz. Sistematik derleme ile yaptığımız çalışma sonucunda 3 yıllık yapılmış akademik çalışmalardan çıkan sonuca göre; pandemi döneminde tükenmişlik düzeyinin en fazla olduğu kesimin sağlık çalışanları olduğu ve iş kaynaklı stresin yol açtığı fiziksel ve ruhsal rahatsızlıklara da en fazla yakalanan grubun sağlıkçılar olduğu anlaşılmaktadır. Araştırma verilerinden anlaşılacağı üzere mesleğe yeni başlayanlar, bekar ve çocuğu olmayan çalışanlar ile doktor, hemşire ve ebelerin pandemi sürecinde duygusal tükenmişlik düzeylerinin diğer sağlık çalışanlarına oranla daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Pandemi döneminde çalışma sisteminin değişmesi ve daha zorlu şartlarda uzun vardiya saatleri geçiren sağlıkçıların içsel tatmin düzeylerinin düşük olduğu kanaatine ulaşılabilmektedir. Yapılan araştırmalar neticesinde süreçte aktif rol alan sağlık çalışanlarının sosyal destek bağlamında yönetici ve sosyal çevre desteğine ihtiyaç duydukları ve bu ihtiyaçlarına yönelik bir takım eğitsel ve iletişimsel çalışmaların yürütülmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Temel amacı toplum sağlığının korunması olan sağlık çalışanlarının pandemiler gibi kriz dönemlerinde beden ve ruh sağlığını öncelikli hale getirerek daha güvenilir bir iş ortamında çalışmalarını bütün sağlık camiası için vazgeçilmez bir hak olup, bu hakkın yerine getirilebilmesi için sağlık sistemlerinin çalışanların menfaatleri doğrultusunda gözden geçirilmesi ve revize edilmesi gerektiği önerilmektedir.

Çıkar ilişkisi: Yazarlar çıkar ilişkilerinin olmadığını beyan etmiştir.

KAYNAKÇA

- Acavut, G., & Korkmaz, S. (2022). Covid-19 Pandemisinin Doktor, Hemşire ve Ebelerin Tükenmişlik Durumlarına Etkisinin Belirlenmesi. *Turkish Journal Of Family Medicine And Primary Care*, 16(1), 121-130.
- Alakaş, E. Ö., Kağıtçı, S., & Yılık, P. (2022). Covid-19 Sürecinde Sağlık Çalışanlarının Algıladıkları Sosyal Desteğin Duygusal Tükenme Üzerindeki Etkisi. *Cumhuriyet Universitesi Journal Of Economics & Administrative Sciences (Jeas)*, 23(4).

- Arslan, Ü., Çağatay, A., & Savaş, A. Y. (2023). Covid-19 Pandemisinde Sağlık Personelinin Tükenmişlik Durumunun İncelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 14(37), 226-246.
- Atalay, M., & Çakırel, Y. (2022). Sağlık Sektörü Çalışanlarında İş Yükü, İş Tatmini ve Tükenmişlik Durumunun İncelenmesi. *Journal Of Management And Economics Research*, 20(1), 431-463.
- Baltacı, N.N., Coşar, B. (2020). Covid-19 Pandemisi ve Ruh İlişkisi. *Psikiyatri ve Covid-19*. 1. Baskı. Ankara: *Türkiye Klinikleri*
- Bell, V., & Wade, D. (2021). Mental health of clinical staff working in high-risk epidemic and pandemic health emergencies a rapid review of the evidence and living meta-analysis. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 56, 1-11.
- Çetin, B., Deniz, D., Gemlik, N., Yazar, O. (2021). Koronavirüs (Covid-19)'ün Sağlık Çalışanları Üzerine Etkisi: Nitel Bir Araştırma. *Journal Of Academic Perspective On Social Studies*(1), 45-58. <https://doi.org/10.35344/Japss.902999>
- Edis, E. K., & Keten, M. (2022). Covid-19 Pandemi Sürecinde Sağlık Çalışanlarında Tükenmişlik, İş Tatmini ve Yaşam Doyumu. *Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 24(2), 331-342.
- Eryılmaz, İ., Uzunbacak, H. H., & Akçakanat, T. (2022). Sağlık Çalışanlarında Tükenmişlik: Covid-19 Öncesinde ve Sırasında Kıyaslamalı Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 27(4), 641-656.
- Gürer, A. & Gemlik, H. N. (2020). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Sahada Olan Sağlık Çalışanlarının Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Sağlık Hizmetleri ve Eğitimi Dergisi*, 4(2), 45-52.
- Hendy, A., Abozeid, A., Sallam, G., Abboud Abdel Fattah, H., & Ahmed Abdelkader Reshia, F. (2021). Predictive factors affecting stress among nurses providing care at COVID-19 isolation hospitals at Egypt. *Nursing open*, 8(1), 498-505.
- Karagöz, S. (2022). Kovid-19 Küresel Salgını Sürecinde Sağlık Çalışanlarının Anlamlandırma ve Başa Çıkma Deneyimlerinde Dinin Rolü. *Bilimname* (47), 575-622. <https://doi.org/10.28949/Bilimname.1066428>
- Karataş, Z. (2020). Covid-19 Pandemisinin Toplumsal Etkileri, Değişim ve Güçlenme. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 4(1): 3-15.
- Kaya, B. (2020). Pandeminin Ruh Sağlığına Etkileri, *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23: 123-4. [Doi:10.5505/Kpd.2020.64325](https://doi.org/10.5505/Kpd.2020.64325).
- Maunder, R. G., Leszcz, M., Savage, D., Adam, M. A., Peladeau, N., Romano, D., ... & Schulman, R. B. (2008). Applying the lessons of SARS to pandemic influenza: an evidence-based approach to

mitigating the stress experienced by healthcare workers. *Canadian Journal of Public Health*, 99, 486-488.

Nesanır, N., Bahadır, A., Karcıoğlu, Ö., Fincancı, K. Ş. (2022). Pandemi Sürecinde Türkiye’de Sağlık Çalışanları Ölümünün Anlattığı, *Türk Tabipler Birliği Yayınları*.

Özçelik, R., & Avcı, K. (2022). COVID-19 Salgınının Sağlık Çalışanlarının Mental Sağlık Durumuna Etkisi. *Türkiye Sağlık Bilimleri ve Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 50-61. <https://doi.org/10.51536/tusbada.1079245>

Özkahraman, E., Ensari, M., & Yağımlı, M. (2022). Covid-19 Pandemisi Döneminde Sağlık Çalışanlarının Tükenmişlik Düzeyinin İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 12(3), 590-599.

Tarsuslu, S. (2023). Sağlık Çalışanlarının Covid-19 Sürecinde Karşılaştıkları Vuca Ortamının İş Stresi ve Tükenmişlikleri Üzerindeki Etkisi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24(3), 399-419.

Türk, A. R. (2022). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Sağlık Personelinin Stres ve Tükenmişlik Düzeyleri ile Yaşam Doyumlarının Değerlendirilmesi.

Türkili, S., Aslan, E., & Şenel, T. O. T. (2022). Türkiye’de Sağlık Çalışanları Arasında Koronavirüs Salgını Nedeniyle Yaşanılan Zorluklar, Kaygı, Depresyon ve Tükenmişlik Sendromunun İncelenmesi. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15(1), 74-87.

Yumru, M. (2020). COVID-19 ve sağlık çalışanlarında tükenmişlik. *Klinik Psikiyatri*, 23(1), 5-6.

Yüncü, V., & Yılan, Y. (2020). Covid-19 Pandemisinin Sağlık Çalışanlarına Etkilerinin İncelenmesi: Bir Durum Analizi. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Ek Sayı (2020))*, 373-402.